

STADSHOLMEN

MEDUSA 5

Triewaldsgränd 3

GAMLA STAN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

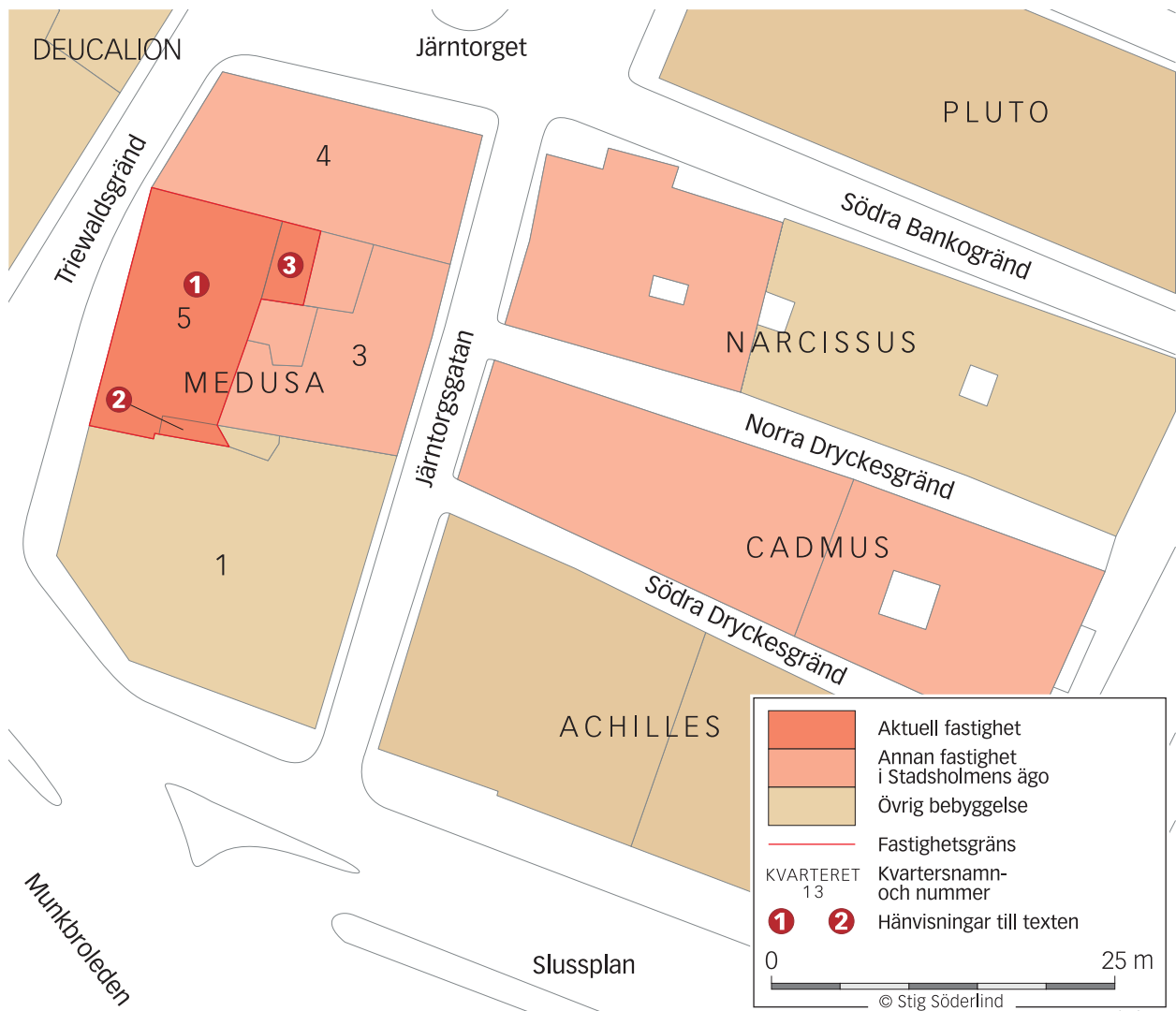
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1 BYGGNADEN**
- 2 REST AV DEN ÖVERBYGGDA GRÄNDEN**
- 3 ÖVERBYGGD GÅRD**

TRIEWALDSGRÄND SETT MOT JÄRNTORGET. I BOTTENVÅNINGEN AV MEDUSA 5 LÅG JOHN BYLANDERS GARN OCH VÄFNADS-HANDEL. OKÄND FOTOGRAF OCH ÅR. SSM:S ARKIV E 4974.

Fastigheten och dess historia representerar den välbeställda borgarens byggande, verksamheter och boende från tidigt 1600-tal och framåt. Murar och valv är bevarade från den äldsta tiden medan de två portalerna förmodligen tillkom under den senare delen av 1600-talet.

Inredningarna präglas av 1800-talets ombyggnader men innehåller också en hel del 1700-talsnickerier samt enstaka smygpaneler från 1600-talet.

Medusa 5 är en del av Gamla stans unika och omistliga bebyggelse och är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Under flera hundra år var Gamla stan Stockholms

centrum. Medeltidens bebyggelse bestod av hus i trä eller tegel, ofta med torvtak. Till husen fanns många gånger källare med väggar av natursten och tegelvalv eller bjälktak. Tegelhusens fasader var inte putsade och kunde ha dekor i form av blinderingar, formtegel eller mönstermurning. Den medeltida, oregelbundna stadsplanen är ännu i dag mycket väl bevarad och många hus har i hög utsträckning kvar medeltida murverk bakom senare tiders fasadformningar och inredningar.

Det expansiva 1600-talet, när Sverige utvecklades

FASADEN MOT TRIEWALDSGRÄNDEN FICK SIN DEKOR AV LISTER OCH FÖNSTEROMFATTNINGAR PÅ 1860-TALET. I DEN FÖNSTERAXEL SOM LIGGER LÄNGST TILL HÖGER I BILD LÅG DEN GRÄND SOM NU INGÅR I FASTIGHETEN. FOTO: J. MALMBERG.

till en stormakt, gav en annan prägel åt staden med flera nybyggen men också modernisering av de äldre husen. Byggnaderna fick stora vindar i flera våningar med höga, branta tak och ofta en dekorativ fasadutsmückning i natursten. Samtidigt anpassades de nybyggda husen längs framför allt Nygatorna i väster till en reglerad stadsplan.

Under 1700-talets mitt och senare hälft byggdes husen ofta på med en våning. Vindarna var nu mindre och taken flackare. Fasaderna utfördes släta och putsade, och rummen inreddes med kakelugnar och snickerier som till stor del finns bevarade i dag.

Vid 1800-talets senare del och under tidigt

1900-tal fick många byggnader fasader med tidstypiska dekorer i stuck eller puts och bottenvåningarna gjordes ofta om till butiksfasader med stora skyltfönster.

Gamla stan hotas – och räddas

Under senare delen av 1800-talet försköts stadens centrum till Norrmalm. Gamla stan började att successivt förslummas och många diskussioner fördes om stadsdelens sanitära förhållanden. Det kom till och med förslag om att riva stora delar och bygga helt nytt. När de nya stadsdelarna på malmarna växte fram omkring 1900 blev problemen i Gamla

ANKARSLUT FRÅN 1600-TALET MED VOLUTER NEDSKJUTEN GENOM EN ÖGLA I DRAGJÄRNET. FOTO: J. MALMBERG.

SANDSTENSPORTAL MED PROFILERAD OMFATTNING, FÖRMODLIGEN FRÅN 1600-TALET SLUT, SAMT HELFRANSK PARDÖRR FRÅN 1700-TALET BÖRJAN. FOTO: J. MALMBERG.

stan ännu mer uppenbara, men de enskilda fastighetsägarna var inte villiga att bekosta saneringarna. Samfundet S:t Erik – som bildades 1901 och arbetade för att väcka intresse för stadens kulturhistoriskt värdefulla miljöer – oroades för stadsdelens framtid och tog på 1930-talet initiativet till att bilda AB Stadsholmen. Det nya bolaget fick i uppdrag att förvärva, restaurera och modernisera bebyggelsen med hänsyn bland annat till kulturhistoriska värden. De första åtgärderna i stor skala genomfördes i kvarteret Cepheus och flera av de genomförda renoveringarna har varit goda exempel, inte minst de allra första insatserna som gjordes.

I dag är Gamla stan med sina många bevarade

tidslager och hus med en lång och omväxlande byggnadshistoria ett historiskt dokument av oersättligt värde.

HISTORIK

1600-talet

De äldsta delarna av det nuvarande huset uppfördes sannolikt på 1620-talet av köpmannen Mårten Wewitzer, adlad Rosenstierna. Wewitzer lät även uppföra Rörstrands slott och blev med tiden riksråttmästare. Namnet på gränden som fastigheten ligger längs kommer från hovslagaren Mårten Triewald som köpte huset 1694 och etablerad sin verksamhet där. Triewald tycks ha påbörjat en viss ombyggnad, eftersom grannen Rönling i Medusa 4

PARDÖRREN MOT GATAN SEDD INIFRÅN. DÖRRARNA HAR KRAFTIGA, S-FORMADE GÅNGJÄRN SOM LIKSOM PORTEN ÄR FRÅN TIDIGT 1700-TAL. FOTO: J. MALMBERG.

ENKELDÖRR FRÅN 1700-TALET MITT MED KRAFTIGT PROFILERAT FODER FRÅN SAMMA TID. FOTO: J. MALMBERG.

(som drev källaren Blå örnen) klagade över att Triewald byggt för hans fönster. Dessutom hade Triewald satt upp ett illastinkande avtråde under hans köksfönster.

1700-talet

Den kapitalstarka sockerbruksägaren Hindrich Steinhausen köpte fastigheten av släkten Triewald 1745. På gården stod då ett vagnshus som Triewald ämnade riva. Söder om tomten löpte en gränd som 1758 byggdes över av Steinhausen, som då också ägde grannfastigheten på andra sidan gränden, Medusa 1. Överbyggnaden var färdigställd 1762. Huset var då fyra våningar högt. Bottenvåningen hade välvda rum, våning 1 trappa hade ett kök, en sal med målat vävtak och en blå och vit kakelugn och övriga rum hade också kakelugnar, tapeter, trägolv och gipsade tak. Tredje våningen var inredd på samma sätt och

fjärde våningen hade åtta rum med eldstäder. Taket var täckt med tegel och järnplåtar. Under huset fanns välvda källare. På gården fanns två bodar av sten med en källare under.

Från 1781 tillhörde fastigheten Johan Philip Möller som år 1800 begärde att få bygga på huset med en halv våning vilket pågick under följande år. Sannolikt var den påbyggda våningen avsedd för Möllers stab av tjänstefolk.

1800-talet

Under 1800-talets första hälft hade fastigheten ett antal ägare och mindre förändringar utfördes. Slaktarmästare Gustaf Georg Törnquist förvärvade egendomen 1853. Han öppnade försäljningslokal i huset några år senare. År 1863 lät han göra en ombyggnad i huset med delvis nya inredningar. Fasaden fick en dekor av lister och fönsteromfatt-

PORTGÅNGEN HAR KRYSSVALV OCH PILASTRAR MED KAPITÄL FRÅN 1600-TALET. FOTO: J. MALMBERG.

ningar i puts. Senare under 1800-talet och under 1900-talet gjordes förändringar i bottenvåningens lokaler. Bland annat ersattes 1600-talets valv 1889 av bärande gjutjärnskolonner i den stora butikslokalen.

1900-talet

Under 1900-talets början revs gårdshuset. Gården byggdes över och vissa lägenheter styckade upp till mindre. Fasaden förenklades 1935 då bottenvåningens rusticerings, fönsteromfattningar och listverk i våning 3 och 4 trappor togs bort. Vid samma tid renoverades även det inre, bland annat installerades vattenklosetter. På 1960-talet drevs ett hotell i huset. En renovering påbörjades 1971. Kök och badrum fick nya ytskikt, och de mellanväggar som tillkommit under 1900-talet togs bort. Fasaden renoverades och fönstren byttes. Man konstaterade också att

byggnaden hade omfattande sättningsskador. Staden förvärvade fastigheten 1981. En grundförstärkning genomfördes 1981-1982 och vid arbetet påträffades en stensatt brunnskonstruktion i den nordöstra källaren. Efter grundförstärkningen renoverades fasaderna åter. Gårdsfasaderna renoverades med traditionell kalkfärg 1999. Hösten 2010 gjordes en renovering av trapphuset med bland annat nya ytskikt och sanering av gamla elledningar i samråd med Stads-museet.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Byggnaden är fem våningar hög och åtta fönsteraxlar bred med putsad fasad och sadeltak täckt med plåt. Våningslistor finns mellan bottenvåningen och våning 1 och 2 trappor och ornamenterade fönsterö-

I TRAPPAN FINNS SMIDDA JÄRN RÄCKEN SOM FÖRMODLIGEN ÄR FRÅN TIDIGT 1700-TAL. LIKANDE RÄCKEN FINNS ÄVEN I GRANNFASTIGHETEN MEDUSA 4. FOTO: J. MALMBERG.

verstycken sitter i våning 1 trappa. Ovanför är fasaden slät förutom en profilerad taklist med tandsnitt. Bottenvåningen har rundbågiga fönster och rundbågiga portaler i roslagssandsten, en slät och en med profilering, båda från 1600-talet. I bottenvåningen sitter också ankarlutar av 1600-talstyp. Den södra fönsteraxeln döljer grändöverbyggnaden som är utförd till halva husdjupet. Gården är överbyggd till och med våning en trappa och asfalterad. Gårdsfasaden är slätputsad och har snygga ankarlutar och taklist med tandsnitt.

Interiör

Trapphusets golv och trappsteg är belagda med kalksten. Portgången och butikslokalen i norr har kryssvalv och pilastrar med kapitäl som härrör från 1600-talet. I bottenvåningens södra butikslokal finns

äldre brädgolv och gjutjärnspelare, lokalens södra del är tunnvalvd och utgör en rest av den överbyggda gränden. I trapploppet finns smidda dekorativa järnräcken, sannolikt från 1700-talets första hälft. Dörrarna i trapphuset är pardörrar från olika perioder på 1800-talet. Enkeldörrar från 1700-talets mitt med kraftigt profilerade foder och enkeldörrar från senare tid finns också i trapphuset.

Våningarna är i stor utsträckning präglade av 1800-talets ombyggnader med inredning i form av snickerier, brädgolv, enkla stucklister och kakelugnar. Snickerier från 1700-talet finns också bevarade i form av bröstpaneler, dörrar, foder, enstaka stucktak och brädgolv. Enstaka smygpaneler av 1600-talstyp förekommer också. Vinden är oinredd och har brandbotten.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kommande

generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.